

ДЕЗІНФОРМАЦІЯ І ПРОПАГАНДА ЗА ЧАСІВ ПОСТПРАВДИ

Дозволю собі почати з персональних спогадів. Для мене велика честь бути в цих стінах. Моє знайомство з Україною розпочалося в січні 2013 року на конференції, організованій з приводу приїзду Венсана Декомба. Я мало знав тоді про Україну, і це був шанс відвідати її. З того часу тематика моїх досліджень останніх п'яти років фокусується довкола кінця доби комунізму, виходу з комунізму. Між іншим, Україна як лабораторія цього виходу — це те, на що мене надихнув, зокрема, Мирослав Попович, і конференція, про яку я згадав, вплинула на подальший хід моїх роздумів і пошуків. Одна його риса особливо справила на мене враження. Він вразив мене як видатний мемуарист та історик. Мене зачепили дві теми, що їх він по-особливому розкрив для мене. Це інтелектуальне життя за радянських часів та досвід Другої світової війни. Отже, для мене він ще певною мірою історик, який багато чого мене навчив і я відчуваю велику вдячність йому.

Тема моєї сьогоднішньої доповіді — «Дезінформація і пропаганда за доби постправди». Я хочу виокремити кілька рис ситуації постправди й теоретично подивитися, яким чином вона втілюється в Україні й загалом у Європі в контексті російської пропаганди та інформаційної війни.

Поняття «постправда» є радше нечітким і суто суб'єктивним. Такою самою мірою, як і його старший брат — «постмодернізм». Хоча, звичайно, про постмодернізм набагато більше написано, його набагато більше осмислено — і філософськи, і есте-

тично. (Є, звісно, такі серйозні тексти, як класична «Ситуація постмодерну» Ж.-Ф. Лютара — текст, якому вже понад 40 років.) Мені видається, що всі ці поняття із префіксом «пост-» значно більшою мірою описують, передають певні симптоми, ніж (п)означають якісь феномени. Це структурно непевні концепти. Вони наче передають такий собі перехід, перехід до певного стану реальності, що його ще не зафіксовано, і вказують на внутрішній стан цього переходу. Можливо, постмодерн є ніщо інше, як «втомлена модерність». І тоді постправда — це ставлення сучасників до модерну і до правди.

Термін «постправда» вже можна зустріти в низці словників, зокрема в Оксфордському словнику 2016 року. Отже, там зазначено, що постправда — це те, що посилається на ситуацію, за якої об'єктивні обставини менше впливають на моделювання публічної думки, ніж апеляція до емоцій чи до особистих думок. Це дуже широке означення, яке можна спробувати звузити в кількох напрямках. Постправда так само означає баналізацію релятивізму, а точніше, його радикалізацію. Тобто йдеться про те, щоб вважати за правдиве те, що ми відчуваємо, не робити розрізнення між правдою як такою і нашим відчуттям правди. Англійською мовою *feeling right* і *being right* — *відчувати правоту* і *бути правим* — фактично є синонімами. І в певному смислі *feeling right* навіть більше відповідає смислу і є більш автентичним. Я дозволив собі звернутися до англійської в даному випадку, тому що вона дає змогу також побачити, що йдеться також про моральний аспект, а не лише про когнітивний. Річ у тім, що *right* одночасно означає і точність, і справедливість. В певному сенсі, отже, постправда означає зміну ставлення і до правди, і до об'єктивних фактів. Тож на цій підставі цілком певну брехню можна подати як опінію, як думку, не відчуваючи при цьому ніяковості.

Американський гуморист, комік Стивен Кольбер 2006 року запропонував англійською слово, якого доти не існувало, — *truthiness*. Це така промовиста неперекладність, яку я французькою запропонував позначати як *véracitude*. Кольбер каже: раніше у кожного було право мати власну думку, не володіючи фактами. Тепер вже факти зовсім нічого не важать. *Truthiness* означає — те і тільки те, що я говорю, є правдою. Нічого з того, що інший міг би заявити як правду, насправді нею не є. Ідеться не лише про те, що «я відчуваю, що це правда», а й про те, що «я відчуваю, що це правда». І мені здається, що це дуже вдало передає важливу рису *truthiness* — йдеться не просто про пріоритет емоційного: це пріоритет егоцентричного.

Спробуймо тепер поговорити щодо визначення, про що саме йдеться. Ідеться про так звані фейк-ньюс — про теорії змов, про високий рівень недовіри до всіх адміністративних структур та до медіа в усіх демократичних країнах, про посилення на альтернативні факти, як то кажуть люди з оточення Дональда Трампа. І, звичайно, йдеться про новітні способи дезінформації, з яких Росія зробила нову зброю. Чи за всіма цими фактами треба вести мову про якусь суттєву трансформацію демократії, «антропологічну зміну»? Звідки йдуть ці зміни — народжуються всередині самої демократії